

ESKİŞEHİR İLİ MANAV AĞIZLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ*

Fatih DOĞRU**

Geliş Tarihi: Mayıs, 2017

Kabul Tarihi: Haziran, 2017

Öz

Gelişen teknolojiye bağlı olarak televizyon, İnternet vb. iletişim araçların yaygınlaşması, ulaşımın kolaylaşması, artan eğitim düzeyi ve okur-yazarlık oranı, büyük şehirlere yaşanan göçler, standart dilin baskın etkisi gibi etkenlerle ağızlar varlıklarını sürdürmemeye tehdi altındadır. Bu nedenle hiç vakit kaybetmeden ağızların belgelenmesi ve araştırılması şarttır. Dil, tarih, sosyoloji, coğrafya, edebiyat, kültür ve sanat vd. alanlar için taşıdığı malzeme bakımından önem teşkil eden ağızların bilimsel yöntemlerle araştırılması, zenginliklerinin ortaya konması ve tamamıyla kaybolup gitmeden belgelenerek koruma altına alınması bakımından ağız araştırmaları büyük önem arz eder. Bu bağlamda daha önce üzerine herhangi bir çalışma yapılmamış olan Eskişehir ilinde yaşayan Manavların ağızlarının belgelenmesi ve genel özelliklerinin belirlenmesi önemlidir. Bu çalışmada Eskişehir ili ve Manavlarla ilgili genel bilgilere yer verilecek ve Eskişehir ilindeki Manavların, nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu yerleşim birimlerinden derlenen metinlere dayalı olarak Eskişehir İli Manav Ağızlarının genel özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Eskişehir, Ağız araştırmaları, Türkiye Türkçesi ağızları, Manavlar.

GENERAL CHARACTERISTICS OF MANAV DIALECTS OF ESKİŞEHİR

Abstract

Dialects are threatened with not being able to sustain their existence by such factors as the spread of communication tools such as television, İnternet depending on the developing technology, facilitation of transportation, increasing education level and literacy rate, immigration to big cities, dominant influence of standard language etc. For this reason, it is imperative that the dialects should be documented and investigated without delay. Dialect studies are important for the protection by documenting before dialects completely disappear, investigate the dialects by scientific methods, reveal the richness of the dialects which is important for presenting valuable materials for language, history, sociology, geography, literature, culture and art and other fields. It is important to document and determinate the general characteristics of the dialects of the Manavs living in the province of Eskişehir, which have not been studied previously. In this study, general information about Eskişehir province and Manavs will be given and the general characteristics of Manav dialects of Eskişehir will be tried to be

* Bu makale yazarın, Prof. Dr. Erdoğan Boz danışmanlığında hazırlanan "Eskişehir İli Manav Ağızları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fdogru@ogu.edu.tr.

revealed based on the texts which compiled from Manavs who live in Eskişehir.

Keywords: Eskişehir, dialect studies, dialects of Turkish, Manavs.

1. Giriş

Ağız terimi genel anlamda bir dilin veya lehçenin sınırları içinde, belli bölge veya topluluklara özgü sözlü anlatım yollarının bütünü olarak tanımlanmaktadır (Gemalmaz, 1999: 4). Bir dilin ölçünlü şeklinin dışında kalan yerel konuşma biçimleri olarak görülen ağızlar ölçünlü dilden ses bilgisi, şekil bilgisi, sözdizimi, söz varlığı *vd.* yönlerden ayrılabilirler. Ağız; aynı kökten geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturmamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir (Demir, 2002: 114-115).

Ağız araştırmaları; ilçe, il, bölge veya etnik gruplar temel alınarak belli ağızların söz varlığını ortaya koyan ve bu ağızları ses bilgisi, şekil bilgisi, sözdizimi, söz varlığı *vb.* yönlerden inceleyen çalışmalardır. Dil, tarih, edebiyat, sosyoloji, halkbilim, coğrafya, gastronomi, kültür ve sanat *vd.* alanlar için taşıdığı malzeme bakımından önem teşkil eden ağızların araştırılması, taşıdığı zenginliklerin ortaya konulması ve tamamıyla kaybolup gitmeden kurtarılması büyük önem taşımaktadır. Günümüzde ağız araştırmaları konusunda pek çok çalışma yapılmış ve yapılıyor olmasına karşın hâlen Türkiye Türkçesi ağızları için çalışılması gereken konular bulunmaktadır. Eskişehir ilinde yaşayan Manavların ağız incelemesi de bunlardan bir tanesidir.

Bu çalışmada, Eskişehir ilinde Manavların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu tespit edilen yerleşim birimlerinden derlenen metinlerden hareketle Eskişehir İli Manav Ağızlarının (EİMA) genel özelliklerini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmada kullanılan metinler Eskişehir ilinde yaşayan, kendilerini Manav olarak tanımlayan, yerleşik hayatı benimsemiş Türk dili konuşucularından derlenen ve 112K405 numaralı “Eskişehir İli Dil Atlası” adlı TÜBİTAK projesi kapsamında yapılan saha çalışması sonucu “Eskişehir İli Manav Ağızları” adlı doktora tezinde yer alan metinlerdir. Örneklerden sonra parantez içinde gösterilen alt ağız grubu, metin ve satır numaraları yine sözü edilen doktora tezinin “Metinler” bölümünde yer verilen numaralardır.

2. Manavlar

Anadolu kapılarının Türklere, Malazgird Savaşı'ndan sonra açılmış olduğu ve Türklerin Anadolu topraklarına bu savaşın yapıldığı tarih olan 1071 yılından sonra geldikleri görüşü pek çok araştırmacı tarafından söylenegelmektedir. Ancak savaş esnasında Bizans ordusunda bulunan Peçenekler'in ve Oğuzlar'ın (Uz=Guzz) bir kısmının veya hepsinin soydaşlarının tarafına geçtiği (Sümer, 1999: 124) de bilinmektedir. Şüphesiz Malazgird Savaşı, Anadolu'nun fethinin sağlanması ve Oğuz Türklerinin yurdu hâline gelmesi bakımından önemlidir. Ancak Bizans ordusunda bulunan Türk varlığı, Anadolu'da bu tarihlerden önce de Türklerin bulunduğunu göstermektedir. Bu Türklerin varlığı Bizans Devleti sınırları içinde yalnızca Rumların değil, bunlarla birlikte farklı etnik grupların da bulunduğunu gösterir. Malazgird Savaşı'ndan sonra ise Anadolu'nun demografik yapısı önemli ölçüde değişmiş, Oğuzlar başta olmak üzere çeşitli Türk boyları bu bölgelere yerleşmişlerdir. Bugün yoğun olarak Batı Anadolu'da yaşayan, Manav olarak adlandırılan yerli grubun da bu bölgelerde çok daha önce yerleşmiş Türkler ya da Malazgird Savaşı'dan hemen sonra bölgeye gelerek yerleşen Türkler olabileceği düşünülmektedir.

Manavlar, Oğuzların çok önceden beri yerleşik hayat yaşayan (Acar, 2010: 2), maddi ve manevi kültürleriyle yerleşik hayata erken zamanlarda geçen (Öçalan, 2004: 35) ve başta Türkiye'nin kuzeybatısı olmak üzere Orta Karadeniz (Samsun, Sinop), Güneydoğu Anadolu (Diyarbakır) gibi yerlerde var olduğu bilinen (Acar, 2010: 2) koludur. Manavlar için "çoğunluğu Batı Anadolu yöresinde yaşamakta olan, yerli, yerleşik ve Türkçe dışında bir dil bilmeyen Yerli Türk topluluğu" (Aktaş, 2006: 35) tanımı da yapılmaktadır.

Manavların XVI. yüzyılda yerleşik hayata geçtiği, konargöçerliklerini söndüren oymaklardan oluştuğu ve 1862 yılında Zoraki İskân Harekâtına gelinceye kadar geçen yüzyıllarda toprağa bağlanmış olan diğer Oğuz boylarının da 1862'de konargöçerlikten çıkarılanlar tarafından bir ayırım olsun diye Manav adıyla anıldığı belirtilir ve bu adın tarıma bağlı olan ve iyi toprakları işlediği için gittikçe zenginleşen Manavlar tarafından gittikçe fakirleşen Yörüklere karşı bir asalet unvanı gibi kullanıldığı iddia edilir (Ayhan, 1999: 37). Bazı araştırmalarda yerleşik hayata geçen Yörüklere Manav denildiği ve onlar için "Yörüklükten çıktı." dendiği görülmektedir (Doğan, 2007: 135).

Bugüne kadar Manav adıyla ilgili ve Manavlarla ilgili çok fazla çalışma yapılmamış, bu adın nereden geldiği, kimlere Manav dendiği tartışma konusu olmuştur.

Manav sözcüğü kimi kaynaklarda "(taze) meyve ve sebze satan yer ya da kişi" olarak tanımlanmaktayken kimi kaynaklarda da sözcük bu anlamıyla ilişkilendirilerek aynı madde başı

altında topluluk adı olarak da tanımlanmaktadır. Bazı kaynaklar ise bu iki kavramı birbirinden ayırır ve bu kavramların aralarında herhangi bir anlam ve köken birliği olmadığını, sadece eşadlı sözcükler olduğunu gösteren tanımlar yapar. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (TS) "Manav" sözcüğünün tanımı, eşadlı olan "manav"dan farklı bir madde başı altında verilmiş ve bu iki sözcük anlam ve köken olarak birbirinden ayrılmıştır. TS'nin Manav tanımı şöyledir:

"Manav öz. a. top. b. 1. Balkanlardan göç etmiş, genellikle Marmara bölgesinde yaşayan bir topluluk. 2. Yerli halk." (TS, 2011: 1618).

Nişanyan ise iki sözcük arasında bağlantı kurarak Manav sözcüğünün kökeni ile ilgili şu açıklamayı verir:

"öz. Manav Batı Anadolu'da sebze tarımıyla uğraşan bir halk grubu (Yörük zıddı). Manav etnoniminden türemiş olması güçlü olasılıktır. Özel ad olan Manav'ın kökeni muammadır; Orta Asya Türkçesine dayandırılması spekülattir." (Nişanyan, t.y.).

Manav adının Kazak-Kırgız ve Sibirya'daki Yakut Türklerinde görülen, "koruyucu, soylu kişi ve boy beyi" anlamındaki "Manap" veya "Manağ" sözcüğünden (Yaşa, 1999: 290) geldiğini söyleyen araştırmacılar olduğu gibi bu adın göçerlik-yerlilik tezatından hareketle Göçerevli karşıtı olan ve yerli anlamına gelen "Banevli" sözcüğünden gelmiş olabileceğini söyleyenler de vardır.

Manav adının etnik bir ifade olup olmadığı da tartışmalıdır. Bu sözcüğün farklı kaynaklardaki tanımlarında ağırlıklı olarak "Türk, Türkmen, Yörük, yerli, göçmen" sözcükleriyle beraber anılmış olması bu tabirin bir etniklik ifadesi olmadığını, durağanlık ve hareketlilikle ilgili bir tabir olduğunu düşündürmektedir (Öçalan, 2004: 34).

Manavların kendilerine has bir görünüşü ve karakteri olduğu da söylenir. Genellikle kaynaklarda sakin, barışçıl, güvenilir gibi tabirlerle anılırlar. Eskişehir Şehrengizi'nde Manavlarla ilgili şu ifade geçmektedir: "İzbandut gibi çocuklardı. Boylu posluydular. Tertemiz insanlardı. Tipik Manav karakteri ve görünüşündeydiler" (Uğurlu ve Ençevik, 2011: 94).

Çalışmamızın konusunu oluşturan Manav ağızları, Eskişehir ili yerli ağızlarının en büyük kolunu oluşturmaktadır. Eskişehir ilindeki 424 yerleşim yerinden 195'inde en çok konuşur oranına sahip olan unsur olarak Manav ağızları tespit edilmişken bunun dışında başka yerleşim yerlerinde de diğer ağızların yanında ikincil olarak Manav ağızlarının da var olduğu görülmüştür. Çalışmamıza esas olacak olan dil malzemesi Manavların, nüfusun tamamını ya da çoğunluğunu oluşturduğu yerleşim yerlerinden derlenmiştir.

112K405 numaralı “Eskişehir İli Dil Atlası” adlı TÜBİTAK projesi kapsamında yapılan saha çalışması sonucu, Eskişehir ilinde Manav ağızları konuşulan yerleşim yerleri şunlardır:

Alpu: Ağaçhisar, Başören, Belkese, Bozan, Büğdüz, Dereköy, Gökçekaya, Özdenk, Sakarıkaracaören, Uyuzhamam.

Beylikova: Akköprü, Aşağı Dudaş, Dođanođlu, Dođray, Gökçeayva, Halilbağı, İkipınar, İmikler, Kızılcaören, Okçu, Sultaniye, Süleymaniye, Yalınlı, Yeniyurt, Yukarı Dudaş, Yukarı İğdeağacı.

Günyüzü: Atlas, Ayvalı, Beyyayla, Bedil, Çakmak, Çardaközü, Dutlu, Gecek, Gümüşkonak, Kavacık, Kavuncu, Kayakent, Kuzören, Mercan, Yazır.

Han: Gökçekuyu, Kayı.

İnönü: Dereyalak, Esnemez, Erenköy.

Mihalgazi: Alpagut, Bozaniç, Demirciler, Karaođlan, Sakarılıca.

Mihaliççik: Adahisar, Ahırözü, Ahurköy, Akçaören, Aydınlar, Bahtiyar, Beyköy, Çalçı, Çalkaya, Çardak, Çukurören, Dağcı, Diközü, Dinek, Dümrek, Gözeler, Güce, Güreş, Gürleyik, İğdecik, İkizafer, İlcalar, Karageyikli, Kavak, Kayı, Kızılörüklü, Korucu, Koyunağılı, Kozlu, Mahmuthisar, Narlı, Obruk, Otluk, Ömerköy, Sarayköy, Sazak, Seki, Sekiören, Sorkun, Süleler, Tatarcık, Uşakbükü, Üçbaşı, Yalımkaaya, Yaylaköy, Yeşilyurt, Yunusemre.

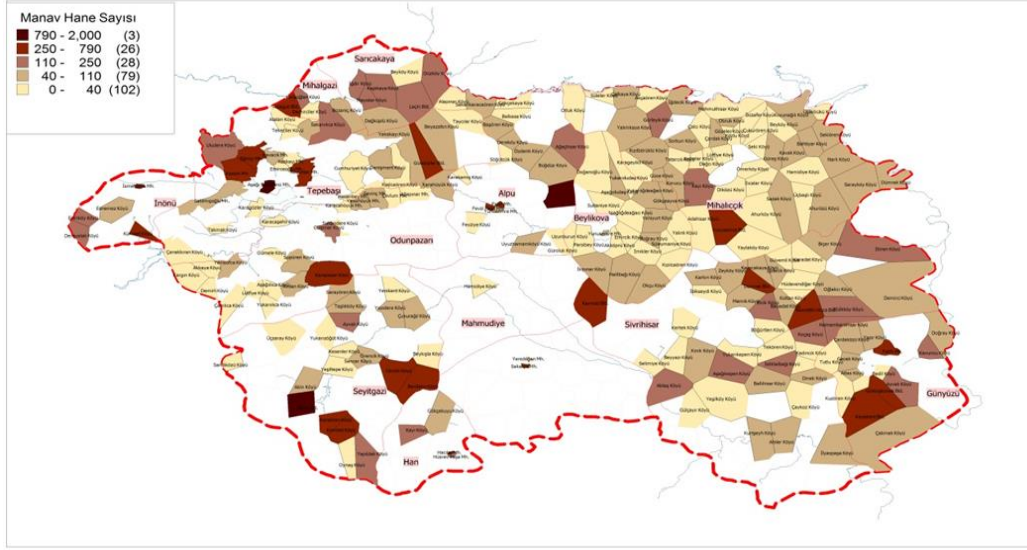
Odunpazarı: Akkaya, Aşağı Ilıca, Avdan, Çamlıca, Demirli, Gülpınar, Karacahöyük, Karahöyük, Karapazar, Kargın, Süpren, Yassihöyük, Yeni Sofça, Yukarı Ilıca.

Sarıcakaya: Beyköy, Dađküplü, Düzköy, İğdir, Kapukaya, Laçın, Mayıslar.

Seyitgazi: Akin, Ayvalı, Bardakçı, Beykışla, Cevizli, Çukurağıl, Karaören, Kesenler, Kırka, Kümbet, Örencik, Sancar, Sandıközü, Sarayören, Taşlık, Üçsaray, Yapıldak, Yeşiltepe.

Sivrihisar: Ahiler, Aktaş, Aşağı Kepen, Babadat, Ballıhisar, Beyyazı, Biçer, Çaykoz, Demirci, Dinek, Dümrek, Elcik, Hamamkarahisar, İbikseydi, İğdecik, İlören, İlyaspaşa, İstiklalbağı, Kadıncık, Karaburhan, Karacakaya, Karaören Yaylası, Karadat, Kargın, Kaymaz, Kertek, Kınık, Koçaş, Koltan, Kurtşeyh, Memik, Mülk, Nasreddin Hoca, Oğlakçı, Sadıkbağı, Sarıkavak, Tekören, Yenidođan, Yeniköy, Yeşilköy, Yukarı Kepen, Zeyköy.

Tepebaşı: Aşağı Söğütönü, Atalan, Atalantekke, Beyazaltın, Cumhuriyet, Çukurhisar, Danişment, Eğriöz, Gündüzler, Kavacık, Keskin, Muttalıp, Takmak, Taycılar, Tekeçiler, Uludere, Yakakayı.

Harita 1: Eskişehir'deki Manav Yerleşimleri

3. Eskişehir İli Ağızları

Karahan'ın (2011: 150-151) yapmış olduğu Anadolu ağızlarının tasnifinde, Eskişehir ve yöresi ağızları (Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan ağızları ile birlikte) Batı Grubu Ağızlarının alt gruplarından 1. grupta yer almaktadır.

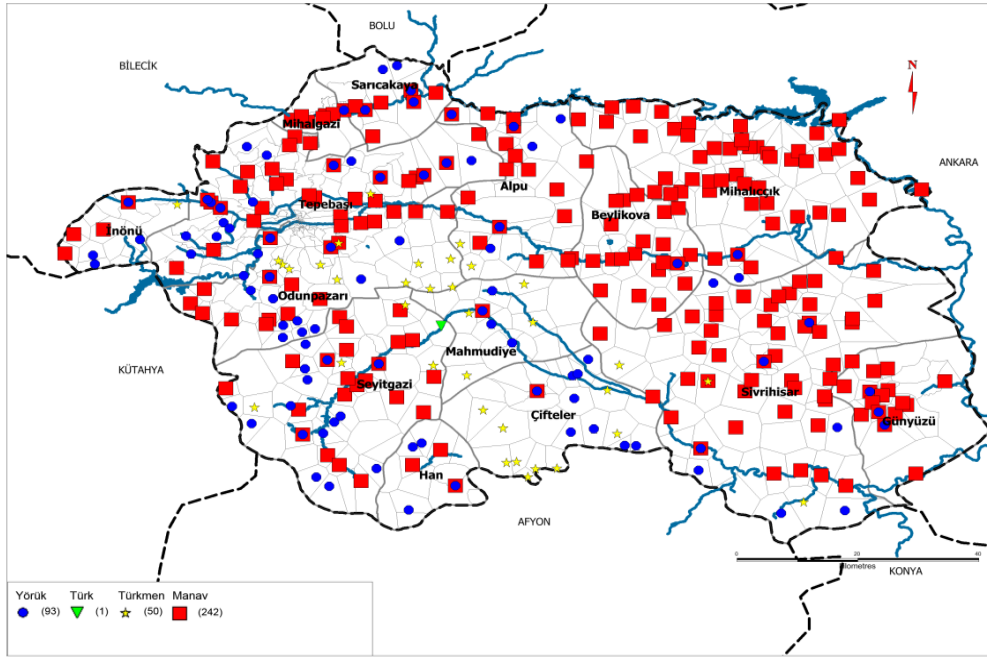
Eskişehir ilinde yerli ve göçmenlerin oluşturdukları topluluklar tarafından birbirinden pek çok yönden ayrılan farklı ağızlar konuşulmaktadır. Bu yerli ve göçmen ağızları da kendi içlerinde farklı ağızlar barındırırlar. Eskişehir ilindeki tespit edilen yerli ağızları Manav (geniş bilgi için bk. Doğru, 2017), Yörük (geniş bilgi için bk. Sert, 2015) ve Türkmen (geniş bilgi için bk. Yıkılmış, 2015) ağızları; göçmen ağızları ise Balkan Muhaciri (geniş bilgi için bk. İlbaş, 2015), Kırım Tatarı (geniş bilgi için bk. Kırımlı, 2012), Kazan Tatarı (geniş bilgi için bk. Boz, Günay Aktaş, Doğru ve İlbaş, 2013), Nogay Tatarı (geniş bilgi için bk. Boz, 2016) ve Karaçay-Malkar (geniş bilgi için bk. Boz ve Günay Aktaş, 2016) ağızlarıdır.

Eskişehir ili ağızları üzerine yapılan ilk önemli bilimsel çalışma, Caferoğlu'nun (1950), "Eskişehir Ağızları Üzerine Bir Deneme" adlı çalışmasıdır. Bundan kısa bir süre sonra Caferoğlu (1995: 109-154) "Eskişehir İli ve Yöresi Ağızlarından Örnekler" (1. Baskı: 1951) adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu çalışmalardan sonra bugüne değin Eskişehir ağızlarıyla ilgili lisans tezi, yüksek lisans tezi, bildiri ve makale düzeyinde birçok araştırma yapılmıştır (Doğru, 2017: 21). Son olarak Eskişehir İli Balkan Muhacir Ağızları (İlbaş, 2015), Eskişehir İli Yörük Ağızları (Sert, 2015) ve Ağız Atlasları Hazırlama Yöntemleri ve Eskişehir İli Türkmen Ağızları (Yıkılmış, 2015) adlı yüksek lisans tezleri ile Eskişehir İli Manav Ağızları (Doğru, 2017) adlı

doktora tezi tamamlanmıştır. 2016’da da Boz’un yürütücüsü olduğu ve bu çalışmada verilerinden faydalanılan “Eskişehir İli Dil Atlası” adlı TÜBİTAK projesi sonuçlandırılmıştır.

Eskişehir ili yerli ve göçmen ağızları üzerine yapılan araştırmalar sayıca çok olmakla birlikte henüz yeterli düzeyde değildir. Eskişehir ağız çalışmaları için hâlâ bakir bir yöredir (Boz ve Günay Aktaş, 2013: 2).

Eskişehir ilinde asıl etnik yapıyı teşkil eden unsurların bugünkü durumu aşağıdaki haritayla gösterilmiştir (Boz ve Günay Aktaş, 2015: 27).

Harita 2: Eskişehir’deki Yerli ve Göçmen Yerleşimlerinin Dağılımı

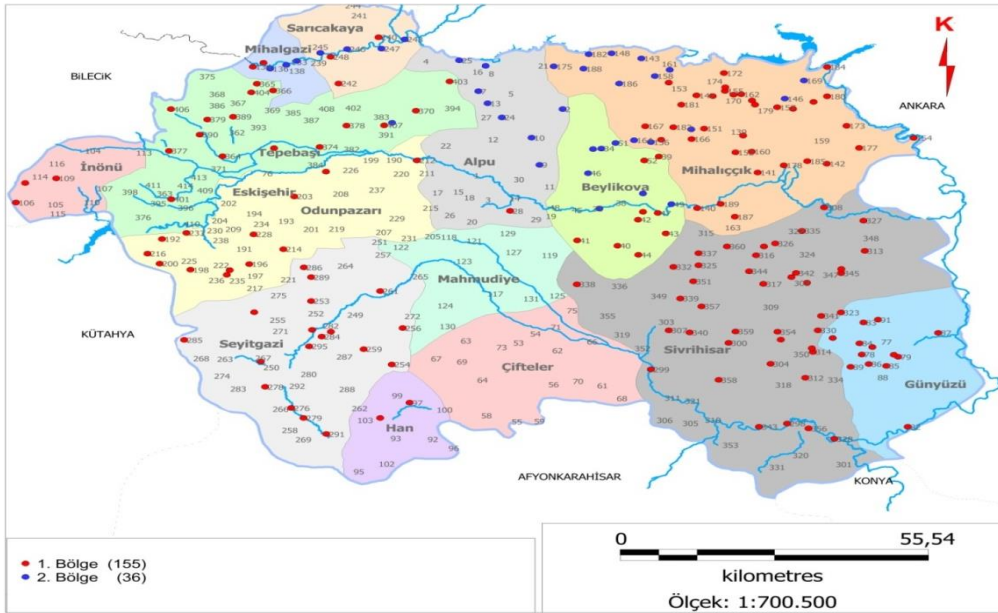
3.1. Eskişehir İli Yerli Ağızları

Tarihî bir yerleşim yeri olan Eskişehir, Selçuklulardan başlayarak çeşitli Türk boylarının uğrak yeri olmuştur. Tarih boyunca Anadolu’ya göç eden 24 Oğuz boyunun hemen hepsinin yerleşim yeri olan Eskişehir’de, ağızların temelini teşkil eden boyun tespiti oldukça zordur. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak Türk boylarının yerleşim yerlerine göre yapılacak olan derlemeler, yöre ağızlarının tespitinde daha doğru bir ölçüt olacaktır (Boz ve Günay Aktaş, 2013: 2). Eskişehir ili yerli ağızları, başta Manavlar olmak üzere Yörük ve Türkmen topluluklarının konuştukları ağızlardan ibarettir.

112K405 numaralı “Eskişehir İli Dil Atlası” adlı TÜBİTAK projesi kapsamında yapılan saha çalışması sonucu Eskişehir ilinde toplam 424 yerleşim yerinin 195’inde Manav, 49’unda Yörük, 28’inde de Türkmen ağızlarının nüfusun tamamı tarafından konuşulan ya da yerleşim yerindeki nüfusa oranla en çok konuşura sahip olan ağız olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Eskişehir İli Manav Ağızları

Manav ağızları, Eskişehir ilindeki toplam 424 yerleşim yerinin 195'inde yerleşim yeri nüfusunun tamamı ya da çoğunluğu tarafından konuşulmakta olup ildeki en fazla konuşur oranına sahip olan ağızdır. EİMA, son ses /A/>/I/, /I/>/A/ ses değişiminin kullanım sıklıklarına bağlı olarak iki alt ağız bölgesine ayrılır. Birinci bölgede 155, ikinci bölgede 36 yerleşim yeri bulunurken 4 yerleşim yeri çalışmaya dâhil olmamıştır. 1. alt ağız bölgesinde; son seste /A/ ve /I/ sesleri yaygın olarak korunuyorken, 2. alt ağız bölgesinde; son seste /A/>/I/, /I/>/A/ değişimleri görülür.

Harita 3: Eskişehir İli Manav Ağızları Alt Ağız Bölgeleri

4. Eskişehir İli Manav Ağızlarının Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri ve Genel Özellikleri

Manavlar, uzun zamandır yerleşik hayatı benimsemiş, daha çok Anadolu'nun kuzeybatısında yaşayan, kendilerini "yerli" olarak tanıtan bir Oğuz topluluğudur. Eskişehir ilinde yaşayan yerleşik toplulukların en büyüğünü de Manavlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda Eskişehir ili ağızlarının temel yapı taşı olarak bu ağızların karakteristik özelliklerinin belirlenmesinde en büyük etkiye sahip olan ağızlar Eskişehir ili Manav ağızlarıdır.

Karahan (2011: 150-151), Anadolu ağızları için yaptığı sınıflandırmada Eskişehir ağızlarını Batı grubu ağızlarının I. grubunda gösterir ve bu gruptaki ağızların özelliklerini şöyle sıralar:

1. “ä” ünlüsü bu grubun karakteristik sesidir.
2. c, ç, ş, y” ünsüzlerinin sebep olduğu kalınlık-incelik uyumsuzluğu bir tarafa bırakılırsa, bu ağızlarda ünlü uyumları kuvvetlidir.
3. Dudak ünsüzleri yanında bulunan ilk hece dışındaki ünlüler düzdür.
4. Ünlü yuvarlaklaşması yoktur.
5. Geniş orta hece ünlüsü sık sık düşer.
6. “o” zamiri genellikle dar ünlüdür.
7. □ ve g ünsüzleri bu ağızlarda duyulmaz.
8. “y, l” ünsüzlerinin düşmesi, belirli bazı kelimelerde hece kaynaşmasına sebep olmuştur.
9. “r” düşmesi ve r’li hecelerde hece düşmesi hadisesi yaygındır.
10. Zamir kökenli teklik 1. şahıs ve bildirme ekleri genellikle “-ın/-in”, çokluk 1. şahıs eki de “-ız/--iz”dir.
11. Bu grupta “-yorur/-yuru (-yörü)/ -yor/, -yo” şimdiki zaman ekleri kullanılır.
12. Teklik 1. şahıs emir eki “-ayın/-eyin”, bu ağızlarda aynen veya büzülmüş olarak korunur.
13. Bu ağızlarda aslı ünlü uzunluklarını koruyan kelimelerin sayısı diğer ağızlara göre daha fazladır. Bazı kelimelerin başında h türemesi b->m- değişmesi, ş->s- değişmesi, f->h- değişmesi, b->v- değişmesi, ğ>v değişmesi gibi değişmeler dikkat çekicidir.”

EİMA, Karahan’ın eserinde belirtilen bu özelliklerle karşılaştırıldığında;

- Ünlü yuvarlaklaşması örneklerinin yer alması,
- /□/ ve /g/ ünsüzlerinin bulunması,
- Dudak ünsüzleri yanında bulunan ilk hece dışındaki ünlülerin düz ünlüler dışındaki ünlüler de olabilmesi,
- /ş-/>/s-/ ve /f-/>/h-/ değişmelerinin yalnızca iki örnekte görülmesi

hususlarında farklılık gösterdiği görülür. Bunların dışında Karahan’ın sıraladığı diğer özelliklerin EİMA için de geçerli olduğu söylenebilir.

“Eskişehir İli Manav Ağızları” adlı doktora tezinin metinleri ve bulguları sonucu elde ettiğimiz veriler ışığında EİMA’da tespit edilebilen, bu ağızı tasvir edici karakteristik özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1. EİMA iki alt ağız bölgesine ayrılmıştır. I. alt ağız bölgesinde son seste /A/ ve /I/ sesleri yaygın olarak korunuyorken II. alt ağız bölgesinde son seste /A/>/I/, /I/>/A/ değişimleri görülür.

/A/>/I/: *ğocı*<<çoca (II/08/12), *odı*<oda (II/09/43), *ordı*<<orada (II/06/61), *ininci*<<inince (II/25/68) *vd.*

/I/>/A/: *tarlaya*<tarlayı (II/10/22), *ğardaşa*<<çardeşi (II/05/34), *hamura*<hamuru (II/33/65), *geline*<gelini (II/34/74) *vd.*

2. EİMA'da ölçünlü ünlülerin yanında /â/, /á/, /à/, /â/, /E/, /í/, /ij/, /IJ/, /ó/, /ò/, /E/, /ú/ ölçün dışı ünlüleri de görülür. Bunlardan /â/ (1197), /á/ (642), /í/ (640), /ò/ (510) ve /ú/ (280) sık görülürken /ó/ (193), /E/ (188), /ij/ (168), /â/ (149), /E/ (132) /IJ/ (60) ve /â/ (49) daha seyrek görülür. Bu ünlüler dışında, EİMA'da kısmen ölçünlü sayılabilecek ancak yaygınlığı diğer lehçe ve ağızlara göre değişkenlik gösteren /è/ ünlüsü (4542) de görülür.

3. EİMA'da ölçünlü ünsüzlerin yanında /b/, /Ç/, /d/, /F/, /g/, /H/, /ı/, /K/, /K/, /Φ/, /©/, /Í/, /ín/, /P/, /f/, /ŷ/, /S/, /Ş/, /T/, /t/, /Û/, /' / ölçün dışı ünsüzleri de görülür. Bunlardan /T/ (3533), /K/ (2905), /K/ (2005), /Í/ (1671), /S/ (1605) ve /P/ (871) sık görülürken /Ç/ (412), /F/ (273), /b/ (156), /©/ (124), /ı/ (86), /Û/ (51), /' / (47), /ŷ/ (12), /g/ (9), /Φ/ (9), /ín/ (8), /f/ (8), /t/ (8), /d/ (4), ve /' / (34) daha seyrek görülür. Bu ünsüzler dışında, EİMA'da kısmen ölçünlü sayılabilecek ancak yaygınlığı diğer lehçe ve ağızlara göre değişkenlik gösteren /η/ ünsüzü (8005) de görülür.

4. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde (ÖTT) bulunmayan birincil uzun ünlü örnekleri EİMA'da görülür: *āz* (I/03/23), *ōn* (I/10/81), *yōē* (I/02/13), *dĀn* (I/47/56) *vd.* Bununla birlikte erime, büzülme, derilme, ünlü kaynaşması ve ünsüz düşmesi gibi ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan ikincil uzun ünlüler yaygın şekilde kullanılmaktadır: *yāsek*<<yüksek (II/33/51), *tōm*<<tohum (II/38/16), *bild^a*<<bildiği (II/07/06), *menfāt*<<menfa'at (II/04/83) *vd.*

5. EİMA'da bazı alıntı sözcüklerde ÖTT'de olduğu gibi birincil uzun ünlülerin kaybolarak normal süreli söylendiği örnekler vardır: *namaz* (I/04/26), *ezan* (II/13/34), *zaman* (II/20/04) *vd.* Bazı örneklerde ÖTT'de korunan birincil uzun ünlüler normal süreli ünlüye dönmüştür: *numune*<numüne (I/42/18), *rica*<ricā (I/67/41), *sadıç*<sādık (I/112/80) *vd.*

6. EİMA'da /η/ sesi kök, taban ve eklerde büyük ölçüde korunmuştur: *eη* (I/28/57), *öηümde* (I/33/67), *geldiη* (II/16/72) *vd.* Ayrıca /n/ sesi bazı sözcüklerde ve biçimbirimlerde /η/ sesine örneksendir. Eylem çekimlerinde adıl kökenli ikinci tekil ve çoğul kişi bildirme eklerinde bulunan /n/ sesinin iyelik kökenli biçimbirimlerde bulunan /η/ sesine örneksendiği örnekler sıkça görülür: *nesiηiz* (I/23/25), *anasıη* (I/88/46), *kimsiη* (II/28/16) *vd.*

7. EİMA'da ilerleyici benzeşme yoluyla: *lire*<lira (I/52/29) *vd.*, gerileyici benzeşme yoluyla: *zava*<zeval (I/112/75) *vd.*, iki yönlü benzeşme yoluyla: *barabar*<<beraber (I/102/46) *vd.* ve iki yönden benzeşme yoluyla: *çamara*<kamera (I/90/43) *vd.* olmak üzere damak uyumu ileri durumdadır. ÖTT'de damak uyumunu bozduğu görülen +{ki}, +{leyin}, +{(I⁴)yor} ve +{(y)ile} biçimbirimlerinin EİMA'da damak uyumuna giren örnekleri görülür: *vaçitçer*<<vakitçi (I/58/26), *zabalay*<<sabahleyin (I/11/49), *ediyö*<ediyor (I/01/29), *allahınar*<<allah ile (I/14/15) *vd.* EİMA'da “-i-” ana yardımcı eylemi, “-ver-” yardımcı eylemi ve “-ki” bağlacı/pekiştireci kendinden önce gelen sözcükteki ünlülerin etkisiyle yaygın olarak damak uyumuna girmektedir: *gızıdıç*<<kız+idik (I/39/29), *çıçıvırdım*<<çık-ıverdim (II/25/04), *diyor çu*<<diyor ki (I/108/46), *gitmiyo çu*<<gitmiyor ki (I/23/13) *vd.*

8. EİMA'da dudak uyumu ilerleyici benzeşme yoluyla Türkçe ve alıntı sözcüklerin kök ve tabanlarında ve biçimbirimlerde ÖTT'ye göre ileri durumdadır: *ğarpız*<<karpuz (I/80/12), *motur*<motor (I/99/14) *vd.* Bu uyuma iki yönlü benzeşme yoluyla yalnızca *ünüsün*<<insülin (I/28/54) örneğinde rastlanmışken gerileyici benzeşme yoluyla örneğine rastlanmamıştır.

9. EİMA'da kök ve tabanlarda Türkçe ve alıntı sözcüklerde dudak uyumsuzluğu örnekleri bulunmaktadır: *ğavun*<kavun (I/125/55), *macur*<<muhacir (I/92/21) *vd.* Biçimbirimlerde ETT'de uyum dışı olup ÖTT'de dudak uyumuna girdiği görülen bazı biçimbirimlerin EİMA'da da ETT'deki gibi uyuma girmeyen örnekleri vardır: *olur mı* (I/110/62) *vd.* I. alt ağız grubu metinlerinde de kısmen görülmekle birlikte II. alt ağız grubunu oluşturan karakteristik özellik olan son sesteki daralmalar sonucunda dudak uyumunun bozulduğu görülür: *odı*<oda (II/09/43) *vd.*

10. EİMA'da kök ve tabanlar ile kimi biçimbirimlerde ön, iç ve son seste daralma ileri durumdadır: *ğıdaç*<<çadar (I/10/27), *ğurumıya*<<çuruma (I/01/90), *biçerdüver*<<biçerdöver (I/74/53), *ininci*<inince (II/05/40) *vd.* Daraltıcı ünsüzler (/c/, /ç/, /n/, /s/, /ş/, /y/) komşuluğunda daralma başta olmak üzere vurgusuz orta hece ünlüsünün daralması, sözcük sonunda vurgusuzluk sebebiyle daralma, ünlü benzeşmesi nedeniyle daralma ve kişiye bağlı daralma EİMA'da karşılaşılan daralmanın sebepleridir.

11. Sözcük kök ve tabanlarının son sesi ile yönelme ve bulunma biçimbirimleri başta olmak üzere biçimbirimlerin son sesinde gerçekleşen düz-geniş ünlüleri olan /a/ ve /e/ seslerinin daralması II. alt ağız bölgesi için karakteristiktir: *odı*<oda (II/09/43), *arr*<ara (II/18/22), *almacıyr*<almacıya (II/16/25), *yerdı*<yerde (II/07/37) *vd.*

12. EİMA'da Türkçe ve alıntı sözcüklerde ön sıradan art sıraya geçme ve art sıradan ön sıraya geçme şeklinde gerçekleşen sıra değiştirme örnekleri bulunmaktadır: *olanşolmadı*<<ölen

olmadı (I/155/92), *hızmat*<<hizmet (I/88/53), *cenn*^a<<canlı (I/08/115), *bi büyük*<<bir buçuk (II/08/52) *vd.*

13. EİMA'da Türkçe ve alıntı sözcüklerde ünsüz uyumsuzluğu ileri durumdadır: *hatdā*<hattā (I/35/55), *işgici*<<içkici (I/70/84) *vd.* Bazı örneklerde ünsüz uyumsuzluğu, birleşik sözcükte ve ilaveli tekrarda görülmektedir: *ayaçgabr*<ayakkabı (I/43/32), *gosgoyu*<<koskoyu (I/21/92) *vd.*

14. EİMA'da ön seste ve iç seste ünlü türemesi görülmektedir. Türeyen ünlüler genellikle düz-dar ünlülerdir ve sözcükle organik bir bağları yoktur. Ön seste /l/, /r/, ve /ş/ ünsüzleriyle başlayan alıntı sözcüklerde /ı/-, /i/-, /ö/-, /ü/- ünlüleri türüyorken iç seste alıntı sözcüklerde /a/-, /e/-, /ı/-, /i/-, /u/-, /ü/- ünlüleri, sınırlı sayıda Türkçe sözcükte ise /ı/-, /i/-, /u/-, /ü/- ünlüleri türemiştir.

Ön seste: *ilimon*<limon (I/94/30), *işey*<şey (I/95/19), *örüzHar*<<rüzgār (I/124/35) *vd.*

İç seste: *havulu*<havlu (I/114/07), *cümeleye*<<cumle (I/145/23), *metire*<metre (II/03/80) *vd.*

15. EİMA'da iç seste ve son seste ünlü düşmesi görülmekte olup ön seste bir düşme örneği tespit edilmiştir: *sıcaç*<ısıcak (I/111/11), *iyce*<iyice (II/37/64), *dışar*<dışarı (I/36/40) *vd.* İç seste Türkçe ve alıntı sözcüklerde vurgusuz orta hece konumundaki ünlüler; son seste Türkçe sözcüklerde vurgusuzluk sebebiyle, Türkçe ve alıntı sözcüklerde sözcüğün son sesindeki ünlüye benzeyen bir ünlü ile başlayan sözcüğe ulanması sonucu ünlüler düşer. İç ve son seste düştüğü tespit edilen ünlüler genellikle düz-dar ünlülerdir.

16. EİMA'da çok sayıda geçişme örneği bulunmaktadır: *noIceK*<<ne olacak (I/03/04), *ortoçuk*<<orta okul (I/05/10), *babanne*<<baba anne (II/19/98), *ikşüş*<<iki üç (II/24/20) *vd.*

17. Ön, iç ve son seste tamamlanmış (art zamanlı, ETT'de olmuş bitmiş) ve eş zamanlı (EİMA'da devam etmekte olan) ötümlüleşme ve yarı ötümlüleşme EİMA'da ileri durumdadır: *gibi*<kibi (I/45/49), *ucuz*<uçuz (I/120/29) *vd.* ÖTT'de ötümlüleşip EİMA'da ötümsüz biçimin korunduğu örnekler de mevcutken ÖTT'de ötümsüz kalan bazı ünsüzlerin EİMA'da çeşitli ses olaylarına bağlı olarak ötümlüleştiği görülmektedir: *cizgi*<çizgi (I/31/27), *esgi*<eski (II/12/13), *küçücüğ*<<küçücük (I/111/20), *ekmegşalmā*<ekmek almaya (I/145/76) *vd.*

18. EİMA'da ön seste, iç seste ve son seste tamamlanmış (art zamanlı, ETT'de olmuş bitmiş) ve eş zamanlı (EİMA'da devam etmekte olan) ötümsüzleşme ve yarı ötümsüzleşme ileri durumdadır: *pek*<bek (I/01/64), *iStiSer*<<izde- "iste-" (II/19/167) *vd.* ÖTT'de ötümsüzleşip EİMA'da ötümlü biçimin korunduğu örnekler de mevcutken ÖTT'de ötümlü kalan bazı

ünsüzlerin EİMA'da ötümsüzleştiği ve yarı ötümsüzleştiği görülmektedir: *tefter*<defter (I/35/60), *tenÇiride*<<tencere (I/98/90), *temmus*<<temmüz (II/30/16) *vd.*

19. EİMA'da Türkçe ve alıntı sözcüklerde /b/, /ç/, /h/, /ı/, /k/, /ç/, /m/, /t/, /v/, /y/, /z/ ünsüz düşmesi örnekleri görülür: *anım*<hanım (I/59/03), *dōslar*<<dost (I/64/95), *civci*<civciv (I/35/37), *üz*<yüz (I/53/34) *vd.*

20. EİMA'da ilk hecede çok sayıda örnekte; iç ve son seste ise sınırlı sayıda örnekte erime olayı gerçekleşmiştir: *şēriye*<<şehriye (I/87/117), *fotora*<fotoğraf (II/14/85), *anātar*<<anahtar (II/28/45), *dā*<<dağ (I/81/60) *vd.*

21. EİMA'da çok sayıda sözcükte yutulmaya rastlanır: *aleyinde*<aleyhinde (I/06/89), *āḡadı*<<anla- (I/05/53), *televizon*<televizyon (I/38/70) *vd.*

22. EİMA'da büyük çoğunluğu alıntı sözcüklerde olmak üzere sınırlı sayıda Türkçe sözcükte, ikiz ünsüzlerden birinin kaybolması yoluyla “ünsüz tekleşmesi” örneği görülür: *sihat*<sihhat (I/64/89), *teşekür*<teşekkür (I/143/27), *tenezik*<<tenezül (II/01/39), *bolu*<<bolluk (II/01/22) *vd.*

23. EİMA'da ön seste /g/, /ğ/, /h/, /v/, /y/; iç seste /c/, /h/, /n/, /r/, /t/, /v/, /y/; son seste /n/, /v/, /y/ ünsüzlerinin türediği “ünsüz türemesi” örnekleri görülür.

Ön seste: *haz*<az (I/40/22), *votur*<otur- (I/113/76), *yēsgiden*<<eskiden (II/22/65) *vd.*

İç seste: *tecāvcüz*<<tecāvuz (I/24/52), *hāneyidik* “hāne idik” (II/21/32), *murtfa*<<mutfaç (II/33/20) *vd.*

Son seste: *iyin*<iyi (I/74/25), *veyaw*<<veyā (I/60/63), *dahāy*<<daha (I/41/37) *vd.*

24. EİMA'da kök ve tabanlarda, ekleşme yoluyla ve ulama yoluyla görülen ilerleyici, gerileyici ve uzak benzeşme olayları görülürken -/mv/- > -/mm/-, -/ŋl/- > -/nn/-, -/ŋn/-, ilerleyici tam benzeşmesi, -/rl/- > -/ll/-, -/z/- > -/ss/- gerileyici tam benzeşmesi ve -/l-n/ > -/n-n/ uzak benzeşmesi ileri durumdadır: *inancımşmar*<<inancım var (I/06/123), *billikde*<<birlikte (I/55/14), *zornar*<<zor ilen (I/67/53) *vd.*

25. EİMA'da, yuvarlak ünlüler komşuluğundaki ünsüzlerle dudak ünsüzleri yanında bulunan ünsüzlerin boğumlanma noktaları bakımından dudak ünsüzüne dönüşmesi sonucu görülen dudaksıllaşma ileri durumdadır: *yüm*<Wsek<<yüksek (I/45/14), *ğavum*<<çavun (I/01/61), *sovan*<soğan (II/32/55) *vd.*

26. EİMA'da damaksıllaşma ve dip damaksıllaşma sınırlı sayıda sözcükte görülürken ön damaksıllaşma, art damaksıllaşma örnekleri daha yaygındır: *sivr*^a<salı<<sivrihisarlı (I/48/62),

lîra<lira (I/75/28) vd. Yine sınırlı sayıda örnekte gırtlak sesi olmayan bir sesin gırtlak patlayıcısına dönüştüğü görülmektedir: *ğavurlar* (I/24/52), *çāmi*<āmil (I/46/72) vd.

27. EİMA'da Türkçe ve alıntı sözcüklerde ön, iç ve son seste çok sayıda örnekte sızıcılaşma ve akıcılaşma yoluyla süreklileşme görülmektedir. Ön seste /b/>/b/, iç seste /b/>/b/, /ç/>/ş/, /k/, /ç/>/ğ/, /ç/>/ç/, son seste /ç/>/ş/, /ç/>/ğ/, /ç/>/ç~h/ sızıcılaşma örnekleri ve iç seste /ğ/>/y/, /k~ç/>(/g~ğ/>/ğ)/>/y/ akıcılaşma örnekleri en yaygın olanlarıdır:

Sızıcılaşma: *boş*<boş (I/100/05), *oçuk*<oçul (I/78/37), *duvağışaçılır*<duvaç açılır (I/26/46) vd.

Akıcılaşma: *merdi*<ver- (I/25/47), *eylence*<eğlence (I/26/21), *göy*<gök (I/96/15) vd.

28. EİMA'da ön seste ve iç seste çok sayıda süreksizleşme örneği varken son seste sınırlı sayıda örnek bulunmaktadır: *candarma*<jandarma (I/64/130), *sobbetl̄e*<sohbet (I/28/33), *herkeç*<herkes (I/94/47), *tesbik*<<tespih (I/06/132) vd.

29. EİMA'da -/b/->/bb/-, -/ç/->/çç/-, -/d/->/dd/-, -/h/->/hh/-, -/k/->/kk/-, -/ç/->/çç/-, -/ç/->/kç/-, -/l/->/ll/-, -/r/->/rr/-, -/n/->/nn/-, -/r/->/nn/-, -/p/->/pb/-, -/r/->/rr/-, -/s/->/ss/-, -/ş/->/şş/-, -/t/->/tt/-, -/y/->/yy/- ünsüz ikizleşmesi örneklerine rastlanır: *sabbādağ*<<sabaha+dek (II/01/73), *küççük*<küçük (II/11/27), *addetl̄emiS*<<ādet (I/157/45), *nekşça*<<ne+çadar (II/19/97), *ğollesder*<<çolesterol (I/51/13) vd.

30. Kaynaklarda “yakıştırma” ve “analoji” olarak da geçen örneksime olayının EİMA'da /η/ ünsüzüne örneksime, +{sIz}+ yokluk ekine örneksime, ön damak ünsüzlerine örneksime ve sözcüksel örneksime örnekleri bulunur. *nerelisiğ* (I/05/37), *yoçsuzluşa*<<yoçsulluç (I/14/65), *hayatiniz*<hayātınız (I/37/17), *şarTşdamar*<<şah damarı (I/12/39) vd.

31. Çeşitli örneklerde yakın göçüşme (ünsüz-ünsüz ve ünlü-ünsüz göçüşmeleri) ve uzak göçüşme (ünsüz-ünsüz, ünlü-ünlü ve ünlü-ünsüz göçüşmeleri) olayına rastlanmaktadır.

Yakın göçüşme: *eskik*<eksik (I/03/109), *orbuç*<<obruç (I/39/65), *sîrfada*<<sofra (I/101/70), *şavlar*<<şalvār (II/03/37) vd.

Uzak göçüşme: *sayacaç*<<sac+ayaç (I/23/22), *esbi*<<elbise (I/43/06), *zelletli*<<lezzetli (I/49/38), *irel*<ileri (II/01/80) vd.

32. Bir sözcükte bulunan bir sesin sözcük içindeki konumunun başka bir sesle karşılıklı olmayacak şekilde değişmesi olan yer değiştirme olayı, EİMA'da *şarpa*<eşarp (I/14/66) ve *hallā*<<allah (I/08/14) örneklerinde görülür.

33. EİMA'da çok sayıda örnekte sürekli ünsüzlerin (ya da sürekli olmayıp süreklileşmiş ünsüzlerin) yarı ünlü olarak adlandırılan /y/ ünsüzüne değiştiği yarı ünlüleşme olayı görülür: *yeP*<<hep (I/36/05), *deyişmedi*<<değişmedi (I/75/01), *şeyit*<<şeh^ad (II/09/14), *göy*<<gök (I/96/15) *vd.*

34. EİMA'da Türkçe ve alıntı sözcüklerde, r~l, r~ç~n, n~l, m~n, d~c, ş~h çoklu kullanım (alternans) örnekleri görülür: *beri* (I/57/07) ~ *beli* (I/39/86), *çadar* (II/14/69) ~ *ğadaç* (I/132/40) ~ *çadan* (I/125/98) ~ *ğadara* (I/114/16) ~ *ğadana* (I/72/59), *naylon* (I/02/32) ~ *laylân* (I/20/84) *vd.*

35. EİMA'da /f/, /ğ/, /h/, /k/, /l/, /n/, /η/, /r/, /v/, /y/ seslerinin ünlü açıklığında kaybolması sonucu büzülme ve derilme olayları sıklıkla görülmektedir:

Büzülme: *ēr*<<eğer (I/07/61), *rāt*<<râhat (I/43/05), *bēm*<<benim (II/39/20), *ērilir*<<eyir- (I/12/02) *vd.*

Derilme: *aşā*<<aşağı (I/13/17), *dā*<<daha (II/11/12), *köpē*<<köpek+i (I/120/25), *gezmē*<<gezmeye (I/147/40) *vd.*

36. EİMA'da çok sayıda -/rI⁴rI⁴/- > -/φrI⁴/-; sınırlı sayıda -/ürür/- > -/φül/-, -/nana/- > -/φna/-, -/tete/- > -/φtē/-, -/onun/- > -/onφ/- şeklinde hece teklesmesi olayına rastlanır: *yatırız*<<yatırırız (I/98/80), *götüllēdi*<<götürürlerdi (I/77/09), *patēs*<<patates (I/83/24), *onla*<<onunla (II/19/109) *vd.*

37. EİMA'da çok sayıda hece düşmesi görülür: *bahçelik*<<bahçecilik (I/09/78), *ecābın*<<icâbında (II/01/61), *pāntok*<<pantolon (II/24/58) *vd.*

38. EİMA'da adıl kaynaklı birinci tekil kişi çekiminde -{(I⁴)n} biçimbiriminin yaygın şekilde kullanıldığı görülür: *varın* (I/18/03), *söverin* (II/28/85), *bilmen* (II/32/79) *vd.*

39. EİMA'da adıl kaynaklı ikinci tekil kişi çekiminde -{(I⁴)η}, ikinci çokluk kişi çekiminde -{(I⁴)η(I⁴)z} biçimbiriminin yaygın şekilde kullanıldığı görülür: *yıçay* (I/08/70), *başlay* (I/21/21) *yıyoη* (I/63/37), *görceη* (I/145/96), *verceηiz* (II/37/40) *vd.*

40. EİMA'da birinci çoğul kişi istek çekiminde -{(y)Am} ve -{(y)Allm} biçimbirimlerinin yanında -{(y)AmIn} ve -{(y)AmIη} biçimbirimlerinin¹ de kullanıldığı görülür: *gidemiη* (I/89/29), *ş^ademin* (II/25/22), *ğaçamın* (II/25/24), *tutamıη* (II/28/32) *vd.*

41. EİMA'da “i-” yardımcı eyleminin görülen geçmiş zaman üçüncü tekil kişi çekiminde -{DI⁴n} biçimbiriminin de kullanıldığı örnekler görülür: *varıdn* (I/13/18), *yoşudun* (I/27/59) *vd.*

¹ Bu biçimbirimin farklı işlevleriyle ilgili bilgi için bk. Demir (2000) ve Gülsevin (2013).

42. EİMA'da "i-" yardımcı eyleminin öğrenilen geçmiş zaman üçüncü kişi çekimlerinde -{mI⁴şTI⁴} ve eskicil -{mI⁴şTI⁴K} biçimbirimi kullanılmaktadır: *varmışTı* (I/01/87), *varımışTıç* (II/10/93), *uzaçmıştıç* (II/24/06), *yapālamıştı* (II/19/72), *yazdırıyolamıştıç* (II/24/07) *vd.*

43. EİMA'da yaygın olarak -{yorur}, -{yoru}, -{-yörü}, -{yor}, -{yo} şimdiki zaman biçimbirimleri kullanılmaktadır: *d^ayoru* (I/06/69), *diyörüm* (I/35/14), *oçuyor* (I/143/12), *acıyo* (II/08/77) *vd.*

44. EİMA'da, yeni sözcük, yeni anlam, anlak oluşum, kişiye bağlı kullanım, sözlüğün yetersizliği vb. etkenlerle genel amaçlı sözlüklerde (TS ve MBTS) ve ağız sözlüklerinde (TTAS) rastlayamadığımız çok sayıda sözcük ve anlam bulunmaktadır.

alan I: Alıcı, bir şeyi başka birine satmak amacıyla satın almaya istekli ve tâlip olan kimse, müşteri.

aman: 9. Boşverme, önemsememe.

10. Söylemiş olunan sözü düzeltmek, geri almak amacıyla kullanılır.

yüz II: 3. Elde edilememiş makbul olduğu düşünülen kişi, durum, nesne *vb.* için kullanılır. ...

Sonuç

Eskişehir ili ağızları içinde en fazla konuşura sahip olan Eskişehir ili Manav ağızları genel özellikleri itibariyle Anadolu ağızlarının Batı grubunun I. alt grubu için verilen özelliklerle -bazı özelliklerinin söz konusu gruptan farklılıklar gösterdiği de görülmekle birlikte-büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu çalışmada EİMA'nın başta ses bilgisi olmak üzere şekil bilgisi ve kısmen de söz varlığı ile ilgili öne çıkan karakteristik özelliklerine yer verilmiştir. Bunlar kısaca şöyle sıralanabilir:

EİMA iki alt ağız bölgesine ayrılmıştır. Bu ayırım yapılırken II. alt ağız bölgesinde son seste görülen /A/>/I/, /I/>/A/ ses değişimleri dikkate alınmış; I. alt ağız bölgesinde /A/ ve /I/ seslerinin son seste büyük ölçüde korunduğu gözlemlenmiştir. ÖTT'de bulunmayan *birincil uzun ünlü* örnekleri EİMA'da görülmekle birlikte erime, büzülme, derilme, ünlü kaynaşması ve ünsüz düşmesi gibi ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan *ikincil uzun ünlüler* yaygın şekilde kullanılır. Bazı alıntı sözcüklerde birincil uzun ünlülerin kaybolarak normal süreli söylendiği örnekler varken bazı örneklerde birincil uzun ünlüler normal süreli ünlüye dönmüştür. /η/ sesi kök, taban ve eklerde büyük ölçüde korunmuş, bazı sözcüklerde ve biçimbirimlerde /n/ sesi /η/ sesine örneksenmiştir. İlerleyici benzeşme yoluyla, gerileyici benzeşme yoluyla, iki yönlü benzeşme yoluyla ve iki yönden benzeşme yoluyla olmak üzere *damak uyumu* ileri durumdadır.

İlerleyici benzeşme yoluyla kök ve tabanlarda ve biçimbirimlerde *dudak uyumu* (ÖTT'ye göre) ileri durumdadır. Kök ve tabanlarda *dudak uyumsuzluğu* örnekleri bulunmaktadır. Biçimbirimlerde ETT'de uyum dışı olup ÖTT'de dudak uyumuna girdiği görülen bazı biçimbirimlerin EİMA'da da ETT'deki gibi uyuma girmeyen örnekleri vardır. Kök ve tabanlar ile kimi biçimbirimlerde ön, iç ve son seste *daralma* ileri durumdadır. Sözcük kök ve tabanlarının son sesi ile yönelme ve bulunma biçimbirimleri başta olmak üzere biçimbirimlerin son sesinde gerçekleşen düz-geniş ünlüleri olan /a/ ve /e/ seslerinin *daralması* II. alt ağız bölgesi için karakteristiktir. EİMA'da çok sayıda *sıra değiştirme* örneğine (ön sıradan art sıraya geçme ve art sıradan ön sıraya geçme) rastlanmaktadır. *Ünsüz uyumsuzluğu* ileri durumdadır. Ön seste ve iç seste *ünlü türemesi* örnekleri görülmektedir. İç seste ve son seste *ünlü düşmesi* örnekleri görülmektedir. Çok sayıda *geçişme* örneği bulunmaktadır. Ön, iç ve son seste tamamlanmış ve eş zamanlı *ötümlüleşme* ve *yarı ötümlüleşme* ileri durumdadır. Ön, iç ve son seste tamamlanmış ve eş zamanlı *ötümsüzleşme* ve *yarı ötümsüzleşme* ileri durumdadır. /b/, /ç/, /h/, /ɔ/, /k/, /ç/, /m/, /t/, /v/, /y/, /z/ *ünsüz düşmesi* örnekleri görülür. İlk hecede çok sayıda örnekte; iç ve son seste ise sınırlı sayıda örnekte *erime* olayı gerçekleşmiştir. Çok sayıda sözcükte *yutulmaya* rastlanır. Büyük çoğunluğu alıntı sözcüklerde olmak üzere sınırlı sayıda Türkçe sözcükte, ikiz ünsüzlerden birinin kaybolması yoluyla *ünsüz tekleşmesi* örneği görülür. Ön seste /g/, /ğ/, /h/, /v/, /y/; iç seste /c/, /h/, /n/, /r/, /t/, /v/, /y/; son seste /n/, /v/, /y/ ünsüzlerinin türediği *ünsüz türemesi* örnekleri görülür. Kök ve tabanlarda, ekleşme yoluyla ve ulama yoluyla görülen *ilerleyici*, *gerileyici* ve *uzak benzeşme* olayları görülür. *Dudaksıllaşma* ileri durumdadır. Sınırlı sayıda sözcükte *damaksıllaşma* ve *dip damaksıllaşma* görülürken *ön damaksıllaşma* ve *art damaksıllaşma* örnekleri daha yaygındır. Ön, iç ve son seste çok sayıda örnekte *sızıcılaşma* ve *akıcılaşma* yoluyla *süreklileşme* görülmektedir. Ön seste ve iç seste çok sayıda *süreksizleşme* örneği varken son seste sınırlı sayıda örnek bulunmaktadır. Çok sayıda *ünsüz ikizleşmesi* örneğine rastlanır. /ŋ/ ünsüzüne örneksime, +{sIz}+ yokluk ekine örneksime, ön damak ünsüzlerine örneksime ve sözcüksel örneksime örnekleri görülür. Çeşitli örneklerde *yakın göçüşme* (ünsüz-ünsüz ve ünlü-ünsüz göçüşmeleri) ve *uzak göçüşme* (ünsüz-ünsüz, ünlü-ünlü ve ünlü-ünsüz göçüşmeleri) olayına rastlanmaktadır. Bir sözcükte bulunan bir sesin sözcük içindeki konumunun başka bir sesle karşılıklı olmayacak şekilde değişmesi olan *yer değiştirme* olayı, EİMA'da *şarpa*<eşarp (I/14/66) ve *hallā*<<allah (I/08/14) örneklerinde görülür. Çok sayıda örnekte sürekli ya da süreklileşmiş ünsüzlerin yarı ünlü olarak adlandırılan /y/ ünsüzüne değiştiği *yarı ünlüleşme* olayı görülür. r~l, r~ç~n, n~l, m~n, d~c, ş~h *çoklu kullanım* (alternans) örnekleri görülür. Çok sayıda örnekte *büzülme* ve *derilme* olaylarına rastlanır. Çok sayıda -/rI⁴rI⁴/- > -/φrI⁴/-; sınırlı sayıda -/ürür/- > -/φül/-, -/nana/- > -/φna/-, -/tete/- > -/φtē/-, -/onun/- > -/onφ/- şeklinde *hece tekleşmesi* olayına rastlanır. Çok sayıda *hece düşmesi* görülür.

EİMA'da adıl kaynaklı birinci tekil kişi çekiminde $-(I^4)n$ biçimbiriminin yaygın şekilde kullanıldığı görülür. Adıl kaynaklı ikinci tekil kişi çekiminde $-(I^4)\eta$, ikinci çokluk kişi çekiminde $-(I^4)\eta(I^4)z$ biçimbiriminin yaygın şekilde kullanıldığı görülür. Birinci çoğul kişi istek çekiminde $-(y)Am$ ve $-(y)Allm$ biçimbirimlerinin yanında $-(y)AmIn$ ve $-(y)AmIn\eta$ biçimbirimlerinin de kullanıldığı görülür. “i-” yardımcı eyleminin görülen geçmiş zaman üçüncü tekil kişi çekiminde $-(DI^4)n$ biçimbiriminin de kullanıldığı örnekler görülür. “i-” yardımcı eyleminin öğrenilen geçmiş zaman üçüncü kişi çekimlerinde $-(mI^4\eta TI^4)$ ve eskicil $-(mI^4\eta TI^4K)$ biçimbirimi kullanılmaktadır. Yaygın olarak $-(yorur)$, $-(yuru)$, $-(yörü)$, $-(yor)$, $-(yo)$ şimdiki zaman biçimbirimleri kullanılmaktadır.

EİMA'da çok sayıda yeni sözcük ve yeni anlam bulunmaktadır.

Kaynaklar

- ACAR, K. (2010). Kuzeybatı Anadolu Manav Türkmen Ağzları Üzerine Birkaç Not. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 12(2), 1-8.
- AKTAŞ, A. (2006). Toplumsal ve Ekonomik Yapı. *Irmak Dergisi Kaynarca Özel Sayısı*, Adapazarı: Nil Ofset Matbaacılık.
- AYHAN, A. (1999). *Balıkesir ve Çevresinde Yörükler, Çepniler ve Muhacirler*, Balıkesir: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- BOZ, E. (2016). Eskişehir'de Meskûn Nogayların Nogay Türkçesini Kullanma Pratikleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 42, 17-26.
- BOZ, E. ve GÜNAY AKTAŞ, S. (2013). Eskişehir İli Dil Atlası Çalışmaları (Yerli ve Göçmen Ağzları). *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Özel Sayısı*, 14, 59-72.
- BOZ, E. ve GÜNAY AKTAŞ, S. (2015). Eskişehir İli Kırsal Güncel Etnik Yapı. *Diyalektolog*, 10, 1-34.
- BOZ, E. ve GÜNAY AKTAŞ, S. (2016). Diasporada Karaçay Türkçesinin Kullanımı Eskişehir Örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 5(1), 145-155.
- BOZ, E., GÜNAY AKTAŞ, S., DOĞRU, F. ve İLBAŞ, S. (2013). Çevredilbilimi Açısından Eskişehir'de Konuşulan Kazan Tatar Türkçesi. *Diyalektolog*, 7, 31-38.
- CAFEROĞLU, A. (1950). Eskişehir Ağzları Üzerine Bir Deneme. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV(1-2), 15-33.
- CAFEROĞLU, A. (1995). Eskişehir İli ve Yöresi Ağzlarından Örnekler. *Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler (2. Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.109-154.
- DEMİR, N. (2000). Anadolu Ağzlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkesi. *Türkçenin Ağzları Çalıştay Bildirileri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- DEMİR, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-106.
- DOĞAN, M. S. (2007). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler. *Anadolu'da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler (ed. Hayati Beşirli ve İbrahim Erdal)*, Ankara: Phoenix Yayınları.

- DOĞRU, F. (2017). *Eskişehir İli Manav Ağızları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GEMALMAZ, E. (1999). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN, G. (2013). Tarihi ve Yaşayan Türk Dialektlerinde Emir-İstek Kipinin Birinci 'Çokluk' ve Birinci 'İkilik (Tesniye)' Çekimleri Üzerine. *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLBAŞ, S. (2015). *Eskişehir İli Balkan Muhacir Ağızları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAHAN, L. (2011). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KIRIMLI, H. (2012). *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- NİŞANYAN, S. (t.y.). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. <http://nisanyansozluk.com/> (Erişim Tarihi: 27.12.2013).
- ÖÇALAN, M. (2004). *Sakarya İli Ağızları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SERT, G. (2015). *Eskişehir İli Yörük Ağızları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SÜMER, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (TS) (2011). 11. baskı (haz. Şükrü Halûk Akalın vd.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UĞURLU, K. ve ENÇEVİK, Z. (2011). *Eskişehir Şehrengizi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- YAŞA, R. (1999). "Adapazarı ve Çevresindeki Manavlar", *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu* (ed. Mehmet Alparğu ve Enis Şahin), Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- YIKMIŞ, S. (2015). *Ağız Atlasları Hazırlama Yöntemleri ve Eskişehir İli Türkmen Ağızları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.